



面  
水

## A tsuba legendája

(2. rész)

Pór szundít hegyen -

Feje alatt kapája.

Pacsirta dalol.

Issa

A kapa, persze, könnyebb és olcsóbb, mint a kard. De az elv ugyanaz: a fém rész a nyélen, a markolat a pengén kicserélhető. Ez kényelmes. Ezért Japánban a szerelék is cserélhető volt a pengén. Ha eltörött a penge – meg lehet menteni a szereléket. Ha a tsuba kiment a divatból vagy a *tsuka* fonata elfoszlott - újat rendeltek. Vagyis a megváltozott divat követelményei szerint lehetett viselni a régi pengéket is, bár maga a penge változatlan maradt! Ugyanakkor a különböző korszakokban a kardszereléseknek számos fajtája volt ismert, amelyek közül sokat még magára a sógunra is vonatkozó rendeletek szabályoztak. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a *Heian*-korszak és az azt követő korszakok samurájainak minden kardja, egészen a *Muromachi* korszakig, lovas kard volt - azaz *tachi*, amelyet a combon viseltek pengével lefelé, bal oldalt, az övre függesztve. A függesztők (pántok vagy láncok) általában két ponton tartották a tokot. A szerelék kinézete a samuráj státuszáról beszélt. Tehát a parancsnok általában a *shirizaya-no-tachi*-t viselt, amely abban különbözött a többitől, hogy a kardhüvelyt kétharmad részben tigris- vagy vaddisznóbőrrel borították, és bozontos farkra hasonlított.



*shirizaya-no-tachi*

A *tachikat* mindenkor *tanto*-val együtt viselték. A katanát ellentétes állásban, a tokban élével felfelé, övbe tűzve, *wakizashi*-val párban hordták.

A függeszték nélkül viselt kardokat *buke-zukuri*-nak hívták.



*Tanto* szétszedve. Fölül a *tsuka* és a *saya*, középpütt a penge.

Szerelékek balról jobbra: *tsuba*, *seppa*, *habaki*, *vari-kogai* (középen osztott *kogai*), és *ko-gatana*.

Nézzük meg a részleteket, hogy milyen alkatrészekből állt egy *Buke-zukuri* kard!

- Először is, a markolata fából készült, amelyet rájabőrrel borítottak. Általában bőrből, selyemből vagy pamutfonalból készült zsinórokkal szőtték körbe. A *tanto* markolata ritkán volt megfonva.
- A markolatnak volt egy gyűrűje (*fuchi*), amely a repedést hivatott meggátolni és a végén egy "gombja" (*kashira*).
- A markolathoz kis, általában figurális ötvösmunkák (*menuki*) is tartoztak, amelyeket a fonat rögzített, vagy ha az nem volt, akkor, a belső oldalukra forrasztott kis pálca tartotta őket helyükön.
- *Tsuba*. A „kézvédő” ebben az esetben európai fogalom, nem japán. A „kézvédő” vagy „keresztvas” egy védelmi eszköz, de a japán vívásban az is szerepe, hogy bizonyos technikáknál a kéz ne csúszhasson előre.
- A kard hüvelyét (*saya*) Japánban magnóliából készítették, (bár ismert az elefántcsont hüvely is). Lakkozták és néha gyöngyház vagy nemesfém rátétekkel díszítették. A japán kardok hüvelye abban különbözött az európaiától, hogy oldalán gyakran különleges "zsebek" voltak, amelyekben három, az európaiak számára ismeretlen tárgyat helyezhettek el. Ezek a kiegészítők a *tachi* szerelékéhez soha nem tartoznak hozzá.

Nézzük, mik voltak ezek az eszközök?

Kis kés (*ko-gatana*). Markolata (*Kozuka*) gyakran nagyon művészi kialakítású volt. Számos forrás szerint ez egy dobó "kés", olyasmi, mint egy *shuriken*. De ma úgy vélik, hogy valójában ez a jellegzetes formájú pengéjű kés valami olyasmi volt, mint egy bicska, semmi több. Ennek a késnek a katana hüvelyében egy hosszanti "zseb" volt kialakítva, amelyből csak a gyönyörű markolata volt látható. A *kozuka* vége a *tsuba* egy speciális lyukán keresztül továbbment a kard markolatához. Ez a "kés" mindig a tok belső oldalán - az *ura* oldalon - helyezkedik el. A *ko-gatana* markolata általában nagyjából 10 cm hosszú és 1,3 cm széles volt, így önmagában egy kis méretű műalkotást képviselt. Csak a külső oldalán volt díszítve. A belső sima volt és csak csiszolt. (Néha ott látható a készítő mesterjegye.)

- Aztán volt egy tű (*kogai*), amely kialakításától függően különböző célokra szolgálhatott: lehetett használni a haj megigazítására és a fül tisztítására. (erre volt egy speciális "kanál" a végén), de egyes leírások szerint használták alkalmasint a megölt ellenség levágott fejébe szúrva elrettentő, figyelmeztető jelként is! A hüvely külső oldalán (*omote*) helyezkedett el. Úgy vélik, hogy ez a tartozék ősbibb eredetű, mint a *kogatana*.

- A *kogai*-t néha középen, hosszanti irányban ketté lehetett szedni. Ebben az esetben *vari-kogai* vagy *vari-basi* a neve és evőpálcikaként funkcionált.

- Ha a kardnak *Higo* tartományban készült szereléke volt (ez a *tanto*-ra is vonatkozik), akkor lehetett rajta egy úgynevezett "lótű" (*dumbari*), ami egy háromszögletű penge volt, lapos markolattal és ösztökeként szolgált a lovak vágására sarkallásához.

- A *kogai*, a *kogatana* és a markolat díszítésére szolgáló két *menuki* egy speciális készlet volt (*mitokoro-mono* - "három dolog"), amely a *fuchi*-val és a *kashirával* együtt, egyik daimjótól a másiknak küldött, szívesen látott ajándék volt. Ezek az ajándékok célzással is jártak, mivel kialakításukban nem eshettek egybe a megajándékozott kardján meglévő szerelékekkel.



*mitokoro-mono*

Ennek pedig meg kellett történnie! Különösen, ha a legmagasabbtól a legalacsonyabbnak adott ajándékról volt szó, fel kellett keresni egy ötvösmestert, hogy az ajándékozó iránti tiszteletből a megfelelő tsubával kerüljön kiegészítésre a szerelék. Hiszen egy nemes adományozó akkor kérhette, hogy a megajándékozott mutassa meg kardját, vagy egyszerűen csak megnézhesse, hogy hova kerültek ajándékai, s ha nem használták fel őket, az tiszteletlenséget jelentett!



Folytassuk hát ismerkedésünket a tsubákkal!

Ez a *tsuba* nem rendelkezik nyílásokkal a tartozékoknak, amelyekről az imént beszélünk. Vagyis voltak olyan kardok, amelyeknek lyukak (*ana*) nélküli tsubájuk volt - ezek elsősorban a *tachi* és a *nodachi* ("nagyon nagy méretű"). De voltak olyan katanák is, amelyek tsubáin nem voltak más lyukak, mint amit a pengének alakítottak ki. Ne gondoljuk azt, hogy a lyukak nélküli *tsuba* régebbi!

A fenti *tsuba* a 16. században készült. Anyaga: vas és réz. Átmérő 8,9 cm; vastagsága 6 mm; súlya 147,4 g. (MetropolitanMuseum, New York). Széle visszaperemezett (*mimi*).



A tartozékok markolata úgy áll ki a hüvelyből, hogy átmegy a tsubán lévő lyukakon. Ismert, hogy a késő középkorban Európában a kardok hüvelyeihez kiegészítő tokokat csatoltak, amelyek kisebb eszközöket tartottak. Ezek közé tartoztak a kések, villák, sőt még a kanalak is, amelyek különösen az úgynevezett "vadászkardok" szerelékein voltak gyakoriak. Van tehát némi hasonlóság, bár aligha lehetett bármiféle kapcsolat a kettő között.

*Tsuba* 1615 – 1868. Elülső oldal. Anyaga: vas és réz. Átmérő: 8,6 cm; szélesség: 8,3 cm; vastagság: 0,5 cm; 155,9 g. Figyeljünk a kép minimalista jellegére, még azt sem könnyű megérteni, hogy melyik az elő- és melyik a hátlap? (Metropolitan Museum, New York).



A fenti *tsuba* 1615 – 1868-ból való. Anyaga: vas és réz. Átmérő: 8,6 cm; szélesség: 8,3 cm; vastagság: 0,5 cm; 155,9 g. Figyeljünk a kép minimalista jellegére, még azt sem könnyű megérteni, hogy melyik az elő- és melyik a hátlap? (Metropolitan Museum, New York).

A kard teljes szerelékét *koshirae*-nak nevezik, és a további "eszközök" jelenléte a tokban jelentősen megnehezíti elkészítését, hiszen a kard hüvelyének kialakítása nehezebbé válik. A tsubába is két lyukat kell vágni a *kogatana* és a *kogai* markolatainak. Szükséges, hogy úgy készítsék el őket, hogy egy meghatározott szögben lépjenek be rajtuk keresztül a "fészükbe", és kissé kiálljanak a *tsuba* lyukain keresztül. Arról is gondoskodni kell, hogy ne essenek ki a helyükről, de nem is feszülhetnek túlzottan a sayában - a hüvelykujj egyetlen mozdulatával kell tudni kezelni őket!



Ezen a tsubán *Dzhunkuya* puszta pillantásával elúzi a sárga démont.

*Zhongkui* (a hivatalos fejdísz viselő férfi) - a kínai népi hiedelmek szerint a démonok szelídítője. Különösen népszerű volt a *Tokugawa*-sógunatus korszakában, amikor ez a munka készült. A *tsuba* anyaga vas, míg a "sárga démon" alakja bronzból, a szemei, a fogai és karkötői pedig hagyományosan aranyból készültek. *Dzhunkuya* alakja nem patinázott, ezért megőrizte a vörösréz természetes színét.

Készítési idő: 1615 – 1868., vas, réz, bronz, arany. Átmérő: 9,2 cm; szélesség: 8,9 cm; vastagság: 0,6 cm; súly: 195,6 g (Metropolitan Museum, New York).

Láthatjuk, hogy a japán kard egyszerre volt nagyon egyszerű, ugyanakkor nagyon összetett és átgondolt. A penge könnyen kivehető volt a szerelékekből, és hosszú ideig tárolható volt egy kifejezetten erre a célra szolgáló, speciális tokban (*shirasaya*) amikor nem viselték. Lehetőség volt tetszőleges számú, azonos stílusban készült szerelékkel rendelni, páncéllal vagy szertartási öltözékkel, ugyanahhoz a pengéhez. Arról nem is beszélve, hogy a kardok szerelékének pontos kialakítását a sógunátus számos rendelete szabályozta.

Egy 1624-es rendelet például betiltotta a vörös sayát és a szögletes tsubát, ill. a 2 shakunál (60,6 cm) hosszabb pengék viselését, mert a sógun magának kívánta fenntartani ezt a fajta szerelékkel.

A sógun elé járuló samuráj, nemcsak, hogy egy nagyon hosszú szárú és bő- *Nagabakam* nadrágot kellett viseljen, (melybe képtelen volt áruló támadást elkövetni), de csak egy rövid, *tsuba*- és *mekugi* nélküli kardot (kamisimodzasi) vihetett be magával a látogatásra, amit nem lehetett egy gyors mozdulattal előrántani és használni.

Az ajtóban álló szolga feladata volt ezt gondosan ellenőrizni.



A luxus elleni küzdelemre is születtek rendeletek. Így 1830-ban megtiltották, hogy a kardokon arany részletekkel díszített tartozékok legyenek. De a szamurájok azonnal találtak egy kiutat és mindent, ami aranyból készült, fekete lakkal rejtettek el - egy kiváló példa arra a, hogy általában bármilyen tilalom, teljesen és egyszerűen megkerülhető.



Sokan úgy vélik, sőt könyvekben is írnak róla - hivatkozva barátaik és ismerőseik gyűjteményeire - hogy a japánok nem használtak olyan anyagokat a *tsuba* díszítésére, mint a kő, korallok, gyöngy és gyöngyház.

Ez nem igaz, mert bár ritkán, de készültek tsubák ilyen anyagokból. Sőt fából, bőrből, elefántcsontból és porcelánból való példákkal is találkozhatunk. A fenti képen egy ilyen, ritka *tsuba* látható.

Készült: 1615 – 1868 között.

Anyaga: réz és gyöngyház.

Súlya 85g.

(Metropolitan Museum, New York).